

hirtelen lapulva megnyúlna, majd felkapja fejét és rohan.

— Fölötte ment el a golyó — jegyzi meg egykedvűen a kocsis. Ezt a véleményét azonban a bak megcáfolja; futtában egyszerre elesik...

Halálát a szúnyogok bosszulják meg. Fényképezés közben nem tudok velük hadakozni; százával támadnak nekem és ugyancsak összeszurkálnak. A lemenő Nap segítségemre van;

a tengernyi füves sűrűség kalászos felszínét megcsillogtató, bágyadtfényű sugaraival a kimúlt öreg bakot egy-két percre még megvilágítja, hogy a róla emléknek készülő kép sikerüljön.

A tüzes korong a nyugati látóhatár alá merül, elmúlt a fénylés, a ragyogás, megszürkül a táj, hűvösödő légáramlat legyen. Sietünk a zsigereléssel, hiszen még a tisztességtudó kocsis is megkockáztatja a szerény megjegyzést: — Jó lesz már hazamenni ebből a szúnyogpokolból!



A világhíres sellyei vadaskertben. A szerző felvétele.

A LÁPOS-FOLYÓ SZURDOKÁBAN.

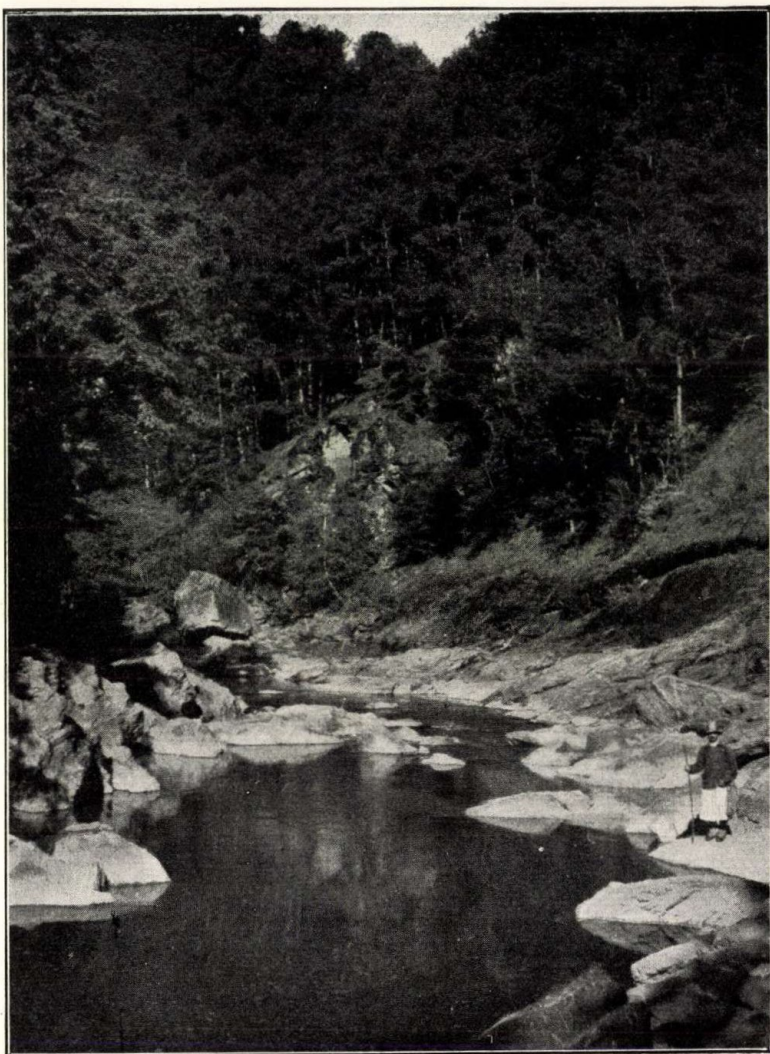
Írta Boros Ádám dr.

Erdély a természetvizsgálóknak az ígéret földje. Nyugatról jövet a Révi-szoros pompás sziklai növényzete, a kolozsvári Szénafüvek keleti pusztai növényekkel tarkított mezői, a csíki mézshavasok csodás sziklai növényei, a Szentanna-tó mellett a Mohos vagy Kukojszás lápja és sok más, rég ismert érdekes hely növényvilága a kutatás tárgya. Természetes, hogy az Erdélyt még nem ismerő állat- és növénybúvárok először ezeket a helyeket kívánták saját tapasztalataikból megismerni. A részletes térképlapok azonban a figyelmet olyan érdekes helyekre is felhívják, amelyeket a növénytakaró tanulmányozói eddig elhanyagoltak. A földtanilag színezett térkép a kutató figyelmét olyan mészkőterületekre tereli, amelyek-

kel eddig alig törődtek. A mészszikla növényvilága ugyanis legtöbbször eltér környezetétől.

Ilymódon terelődött, erdélyi tanulmányutaim során, figyelmem a Lápos-folyó kanyargós völgyszakaszára. Ez a magyarláposi medence szélén, a szolnokdobokamegyei Macskamező községnél kezdődik és a Kővári-medencéig, a szatmármegyei Kővárremete községig tart. A földtani térkép tanúsága szerint a szoros felső végének szikláit kristályos mészkő, a többi csillámpala alkotja.

Isten háta mögött elhagyatott vidék. Dés és Nagybánya között mintegy feleúton érjük a Lápos széles völgyét, ott van a járás székhelye, Magyarlápos. Onnan a Lápos mentén jó műúton érünk Macskamező községbe. Ott



A Lapos szurdokában. Cholnoky Béla dr. felvétele.

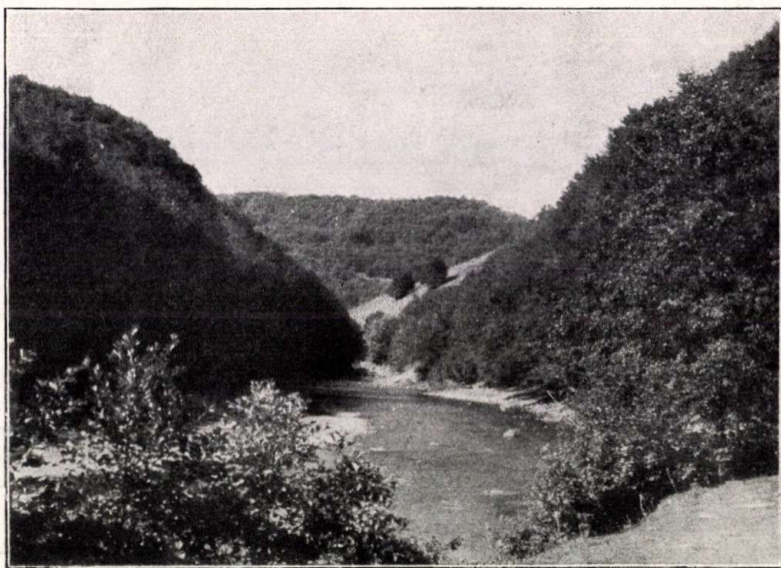
az út és az európai művelődés véget ér. A Lapos völgye a község alatt hamarosan összeszűkül. A folyó partján nincsen út, csupán itt-ott van némi csapás, ez azonban minduntalan elfogy lábunk alatt. Annál szebb az élénk táruló kép. A lejtők bükk-erdeje a vízig ér. A folyó a szűk szurdokban sziklák tövében folyik, a sziklafalak sora nyomán minden kanyarodónál más a kép. Keserves fáradság a tovalhaladás. Magas vízállás idején csaknem lehetetlen a vízfolyás irányában tovább jutni. Nyár végén azonban, amikor kevés a víz s a legtöbb helyen térdig sem ér, a sziklák kerülgetése helyett a vízben lehet gázolni. Felszerelésem legfontosabb tárgya a szalmapapucs volt. Jól a lábra kötve, a folyó éles kövekkel telehintett medrében is jól lehetett haladni. Igen ám, ha vízimalmok nem volnának! A folyót több helyen gáttal felduzzasztották. Ezeken a helyeken olyan mély a víz, hogy nem lehet benne gázolni, derékon is felül ér. A sziklák meg mind a két parton a vízbe érnek, mellettük sem lehet elmenni. Nincs más mód, mint a vízipapucsot a szöges bakancsral felcserélni — Isten tudja hány-

szor naponta — és a sziklás részeket felül megkerülni. Omladékos, meredek lejtőkön, bozótos helyeken bizony nem könnyű feladat. A fáradságot az a sok pompás kép jutalmazza, amelyet a sziklák fölé kapaszkodva látunk.

A szurdok mészkőve kristályos szerkezetű, sokhelyütt valóságos hófehér márvány, másutt dolomitszerű és apró kockákra, sőt finom homokká mállott szét. A kristályos mészkövekből helyenként hegyek vannak, másutt a folyó medrében csak egyes sziklákat alkot, ismét odább rétegei a csillámpaláéval váltakoznak. Vannak helyek, ahol a kristályos mészkő és a csillámpala szorosan egymásra települ és sűrűn váltakozik, egy-kétnémetes, araszos, sőt csupán néhány centiméteres rétegekben. Még nagyobb az összevisszaság a folyó medrének hordalékában. A mészkő és a csillámpala anyagából keletkezett kavicsok között helyenként andezitkavicsokat, tehát tűzhányóeredetű kőzet anyagából keletkezett kavicsokat is találni. Andezit a szorosban nincs, ezeket a köveket a folyó forrásvidékéről hozta, ahol a hegyek anyaga nagyrészt andezit.

A növényvilág tanulmányozóját főképen a mészkősziklák növényzete köti le. A Laposhegység különben egyhangú növénytakaróját a Lapos-szurdok mészkőszikláin egyszerre meglepő érdekességek élenkítik. Noha alacsonyan, a tenger színe fölött csupán 3—400 méter magasságban járunk, a szűk szoros párás légkörében a sziklákon alhavasi növények is teremnek; ilyen például a szíveslevelű zergevirág (*Doronicum Columnae*). Ez a növény a Máramarosban és a Radnai-havasokban gyakori. Leereszkedése alacsonyra kivételes

jelenség. A Réviszikkasza-szorosban, a vasúttal szemben lévő sziklákon hasonló körülmények között él, mint a Lapos szurdokában. A két szoros növényvilága különben



Részlet a Lapos-szurdokból. Cholnoky Béla dr. felvétele.

sok tekintetben hasonló. A folyó vízéig érő sziklákon mind a két szurdokban egyaránt él a kis-szelaginella (*Selaginella helvetica*). Ez a kis korpafűféle annyira hasonlít a mohákhoz, hogy az avatatlan szemlélő könnyen mohának nézheti.

A talaj meszes vagy mésztelen volta a növények nagy részére döntőfontosságú. Vannak meszet nem tűrő, vannak a mészhez alkalmazkodott és vannak közömbös növények. A mészigény szempontjából legfeltűnőbbek azok a növények, amelyek magán a sziklán élnek s a mészkőhöz vagy a mésztelen kőzethez a legközvetlenebbül alkalmazkodtak. Ezek között is legfeltűnőbbek azok a mohák, amelyek magán a sziklafelületen élnek. A Lápos szurdokában a mészkő és a csillámpalasziklák helyenként a legnagyobb összevisszaságban vannak egymás mellett.

A mohakkal egészen belepott sziklák anyagára a mohok ismerője mégis azonnal következtethet; a mészkősziklákon a mészkedvelő mohák tömegét látja, a mészkerülőök jelentkezése pedig a csillámpalakőzetet jelzi számára. A kőzet megvizsgálása minden esetben igazolja, amit a növénytakaró előre elárult.

Mohák a meder víz alá bukkanó szikláin is élnek, ilyen például a *Cinclidotus fontinaloides* nevű vízimoha. Ennek a mohának az ilyen természetű hely a hazája. A folyók medrében azonban levándorol olyan helyekre is, ahol szikla már csak elvétve akad a vízben, sőt még

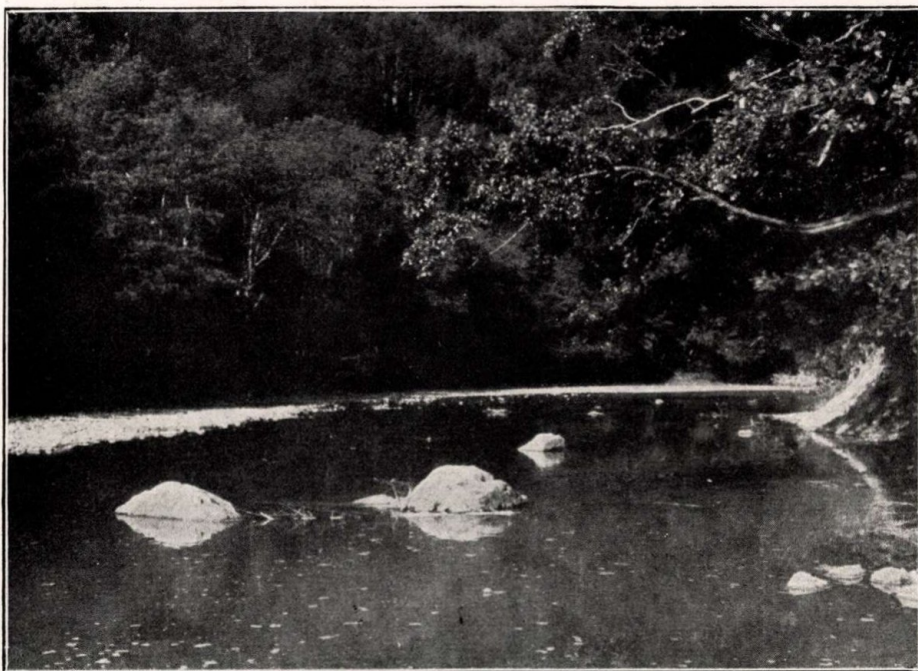


Egy oldalpatak a Láposban, ahol a folyás sebességét a malomgát csökkenti.
Cholnoky Béla dr. felvétele.

tovább, a folyók alföldi szakaszára is, ahol a mederben természetes szikla már nincs, csupán mesterséges kőépítmények vannak. A Duna és a Dráva mentén *Cinclidotus*-fajokat Budapest és Barcs alatt is találtam, valószínű, hogy a Tisza medrében is levándorolnak, mindeddig azonban még nem sikerült őket a Tiszában megtalálnom.

A Lápos a szurdokban nem sokat esik, mintegy harmincöt kilométer hosszban jó száz métert. Folyása tehát nem nagyon gyors. Ezért van, a sziklás meder ellenére, virágos hínárja is, mégpedig a süllőhínár (*Myriophyllum spicatum*). Ez a folyó szélén, csendesebb-folyású iszapostalajú helyeken húzódik meg. Sziklás mederben mégis különös jelenség, mert a sík vidék morotvainak, tócsáinak növénye.

A szurdokvölgy tágabb részeinek szikláin más a növényvilág. Lent, a folyó parájától ért árnyékos sziklákon inkább alhavasi növényekkel tarkított növényzet él. Magasabban, ahol több a napsütés, ahol a helyi éghajlat melegebb és szárazabb, az alhavasi növények elmaradnak, sőt helyükbe meleg, délvideket kedvelők is lépnek. Legfeltűnőbb ezek között az a laza, terpedtbugájú, keménytövíű fű, a bajuszos-kásafű (*Oryzopsis virescens*), amely a budai hegyeken, a Vértesben, a Gerecsén és több más helyen él. Ime a szoros különleges élettani viszonyokat okozó kialakulása ellentéteket teremt a növénytakaróban; az alhavasi növények a dél-



A Lápos részlete a szurdokban. Cholnoky Béla dr. felvétele.

vidékiekkel találkoznak! Az ellentét nagy, de ez a jelenség a legtöbb sziklaszorosban megismétlődik s a sziklaszurdokok természetrajzához tartozó jelenség.

Van a Lápos szurdokának kisebbített mása is, a Kapnik-patak szurdoka. Ez Szurdukkápolnok község alatt kezdődik és a Lápos-szurdok aljába torkollik. A benne folyó víz, a Kapnik, sokkal kisebb patak, mint a Lápos, ezért ez a szurdok könnyebben járható. Amikor a víz tiszta és az ember látja hova lép, kényelmesen lehet benne gázolni. Ott mészkő már nincs, csak csillámpala. Ezért a növénytakaró sokkal egyhangúbb. Mégis van olyan érdekessége is, amely a Lápos szurdokában hiányzik, egy kőrözsatermetű kötőrófú, a *Saxifraga cuneifolia*. Ennek a havasi kötőrófúnek különösen érdekes a sajátos földrajzi elterjedése. Az Alpokban, a Pireneusokban és az Apenneinben honos, a Kárpátok északi részén hiányzik, de megtalálható a Brassó és Herkulesfürdő közötti szakaszon, valamint a Bihar-hegységben. A Sebes-Körös egyik oldalvölgyében, a Jád-patak völgyében szintén elég alacsonyra leereszkedik. Azok közé a növények közé tartozik, amelyek Erdély keleti részében hiányzanak és csak a nyugati és déli részeken élnek. Nagyon érdekes jelenség, hogy Erdély növényvilágának az Alpokéval közös, több olyan növénye van, amely a Tátrában és környékén hiányzik.

A Lápos és a Kapnik festői, regényes szurdokát a természetjárók még nem fedezték fel. Aki Magyar- és Oláhláposig elvergődött, azt a Cibles kötötte le. A macskamezői szurdok szépségét eddig alig ismeri más, csak néhány természetkutató és *Beszenszky Béla*, a magyar-láposi törvényhatósági útmester, a környék természeti szépségeinek legjobb ismerője és a vidékre utazó természetkutatók legfőbb útbaigazítója. A környék elmaradottsága, elhagyatottsága azonban alkalmasint már nem sokáig tart. Macskamezőnél nagyértékű ásványi kincsekre bukkantak; mangánérc, kaolin, csillámpala van ott, bányászásuk már megkezdődött. Épül a Nagyilondára vezető, ércszállító függővasút. Nemsokára virágzó ipartelep létesül.

A szurdok sajátos földtani szerkezetén és érdekes növényvilágán felül még ásványtani érdekességeiről is híres. *Zsivny Viktor* gyönyörű berillt és turmalint ismeretett onnan, nagyon szépek az ott található és iparilag értékesíthető csillámok is.

Ma a szurdokot még a mellékén lakó helybeliek sem ismerik. Haragos, Erdőszállás, Szalmapatak, Bucsonfalva község lakói a községük közelében lévő völgy-szakaszig ugyan lehajtják állataikat, járnak fáért, de hogy két-három kilométerrel odább mi van, arról már nem tudnak. A völgy hosszában való közlekedés ismeretlen. Macskamezőn fogadott emberemmel Erdőszállás alá érve, az ott lakók kérdezősködésére elmondván, hogy honnan jöttünk, úgy néztek bennünket, mintha a világ végéről jöttünk volna. Hogy hol van a legközelebbi biztos gázló, sehhol sem tudták megmondani. A térkép nyomán tájékozottabb voltam, mint a helybeliek.

A szurdok felkeresése során magunkra vagyunk utalva, vezetőt nem kapunk, legfeljebb teherhordót. Derék román emberem, akinek az volt a híre, hogy napi járóföldnyire kitűnően ismer mindent, két órai menetelés után bevallotta, hogy — én nem tudom semmi, itt nem járta soha.

Mégis azt hiszem, nincs messze az idő, amikor a Lápos szurdokában megindul a természetjárás és szépségeit nemcsak az oda eddig eljutott néhány természetvizsgáló, hanem sok természetkedvelő is élvezi majd.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

A balkáni fakopáncs Csömörön. Már 1942 június havában láttam Csömörön, Budapest közelében, egy harkálpárt, amelyet balkáni jövevénynek (*Dryobates syriacus balcanicus* Gengl. et Stres.) néztem. A hegyközség egyik házának udvarában, egy öreg diófában fészkeltek. Olyan óvatosak voltak ott, hogy nem lehetett őket jól szemügyre venni, mert közeledésemmre elrepültek vagy az ágak ellenkező oldalára mentek. Ezért megfigyelésem nem lehetett elég pontos. Tavaly kerestem ennél a háznál a fakopáncsokat, de nem találtam rájuk. Mások közléséből ítélve egy másik hegyközségbeli ház kertjében költöttek, de mire nyáron kimentem Csömörre, fiókáik már kirepültek. Az idén (1944-ben) már április havában kerültem Csömörre. Most ugyanannál a háznál, ahol két évvel ezelőtt találkoztam velük, ugyanabban a diófában készülnek fészkelni. Új odút is ácsoltak. A fészkelőfán és közvetlen környékén ezúttal is nagyon óvatosak, de a kert távolabbi fáin, amelyekre kopácsolgatni járnak, jobban lehet közelükbe férkőzni. Most sikerült nemcsak a nyakoldal összekötő fekete sávjának hiányából, de más ismertetőjelekből is megállapítanom, hogy csakugyan a balkáni-fakopáncs telepedett meg Csömörön, megközelítve most már Budapest területét is.

Érdekes, hogy ez a fészke körül annyira vigyázó madár Csömörön olyan diófát választ lakóhelynek, amely egy állandóan lakott ház közvetlen közelében van. Ott minduntalan járnak emberek.

Dorning Henrik dr.

A szegedi tavak szárcsái. A szárcsa (*Fulica atra atra*) alföldi tavaink egyik igen gyakori vízimadara. Alig van olyan tó, amelyen jellegzetes alakját nem látjuk.

A szegedi tavak rendszeres pusztítása következtében állományuk azonban igen mecsappant. Azelőtt például a Széksóstón reggelként 5—6 óra között hét-nyolcezer szárcsa is úszkált. Ez a tömeg szinte elfekettette a vörösen kelő Napot tükröző vizet.

Hatalmas szárcsatömeg élt a Fehértón is. Amióta a nagy levezető csatornát üzembehelyezték és a szikesfenekű tavat lecsapolni igyekeznek, számuk ott is megritkult.

Még szomorúbb a sorsuk a Madarásztó és a Bitesztó szárcsáinak. Néhány évvel ezelőtt tömérdek szárcsa élt ezeken a vizeken is. A Madarásztó tükre, amely kisebb volt a Széksóstónál, akárhányszor három-



Szárcsa fészke a nádasban. *Beretzky Péter dr.* felvétele.